

Марія Коляда,

аспірант кафедри трудового права
і права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

УДК 349.22

***Співвідношення понять
«соціальне партнерство»
і «соціальний діалог» у трудовому праві:
теорія та практика***

Інші країни досягли соціальної стабільності завдяки реалізації в життя соціального партнерства, тому, через низькі показники ефективності соціальної політики в Україні, є актуальним запровадження такого явища і в нашій державі. Прийняття Закону України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 р. є одним із кроків до побудови оптимальної та ефективної системи соціального партнерства на принципах репрезентативності і правочинності сторін та їхніх представників, незалежності та рівноправності сторін, конструктивності та взаємодії, добровільності та прийняття реальних зобов'язань, взаємної поваги та пошуку компромісних рішень тощо.

У науковій літературі питання співвідношення понять «соціальне партнерство» і «соціальний діалог» розглядали такі вчені, як О. С. Арсентьєва, Р. С. Гринберг, Н. А. Громадська, І. Я. Кисельов, М. П. Стадник,

О. А. Трюхан, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишева, Т. І. Чубарова, М. О. Юрков, О. М. Ярошенко та ін. Однак на сьогодні це питання не вирішене остаточно і не має узгодженої та остаточної думки серед науковців. Метою статті є визначення суті та формулювання понять «соціальне партнерство» і «соціальний діалог», їх співвідношення, визначення нормативно-правової основи правового регулювання, дослідження значення запропонованого дослідження в національному законодавстві. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі основні завдання: визначити поняття «соціальне партнерство» і «соціальний діалог», обґрунтувати їхні відмінності або тождественності, дослідити нормативно-правові акти, які оперують цими поняттями, визначити проблематику і значення досліджуваної теми.

Визначення понять «соціальне партнерство» і «соціальний діалог» мають

національні особливості. В Україні тривалий час поширеним був термін соціальне партнерство. Сьогодні зміст поняття «соціальний діалог» і «соціальне партнерство» дискутується: соціальне партнерство в одних випадках розглядається як кінцева мета соціального діалогу; за іншого підходу поняття «соціальний діалог» і «соціальне партнерство» вживаються як тотожні; існує також версія, за якою взагалі заперечується доцільність використання терміна «соціальне партнерство» як такого.

У науковій правовій літературі склалися три погляди на співвідношення понять «соціальне партнерство» і «соціальний діалог»: 1) соціальний діалог виступає елементом соціального партнерства, співвідносяться між собою як процес і мета; 2) соціальний діалог передбачає соціальне партнерство; 3) вони визнаються тотожними за змістом. Наприклад, щодо першої позиції, О. С. Арсентьєва стверджує про некоректність застосування вказаних понять як синонімів. Так, на її думку, в національному законодавстві відбулася хибна підміна понять: соціальне партнерство є метою врегулювання соціально-трудових відносин. Ось чому соціальний діалог є лише елементом системи соціального партнерства [2; с. 226–227]. Соціальне партнерство є метою соціального діалогу як процесу. Це поняття є ширшим за обсягом і криє в собі соціальний діалог як «процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами» [1, с. 225]. Носії цієї думки відстоюють позицію, що соціальний діалог є тим механізмом (сукупністю процесів, способів, методів щодо здійснення певних дій), за допомоги якого органи виконавчої влади та представники організацій працівників і роботодавців узгоджують свої інтереси та досягають основної мети соціального партнерства – забезпе-

чення належних соціально-трудових прав працюючим особам та підвищення стандартів якості життя населення.

З приводу другого бачення російські науковці Р. С. Гринберг та Т. В. Чубарова, наприклад, наголошують, що соціальний діалог передбачає ширше розуміння соціального партнерства як взаємодії всіх зацікавлених сил у вирішенні тієї чи тієї проблеми [2]. На думку ж М. П. Стадника, і соціальне партнерство, і соціальний діалог відображають лише форму стосунків суб'єктів колективно-правового регулювання у врегулюванні колективно-трудових відносин, тому проведення консультацій, переговорів є соціальним діалогом. Укладення ж договорів, угод між суб'єктами відносин у сфері застосування найманої праці є соціальним партнерством [3].

Щодо третьої позиції, ми звертаємо увагу на думку О. А. Трюхан у її праці «Організаційно-правові форми соціального діалогу у сфері праці». Вказані терміни вживаються авторкою як синоніми з метою уникнення частого повторення одного й того ж терміна [4]. Як зазначав І. Я. Кисельов, у практиці країн Західної Європи, а також у визначеннях МОП використовується саме термін «соціальний діалог», який є тотожним терміну «соціальне партнерство», що використовується в російському законодавстві [5]. Більшість російських учених поділяють цю думку, що законодавство країн СНД оперує саме поняттям «соціальне партнерство». Також має право на життя думка дослідника Є. Н. Кинько про те, що термін «соціальний діалог» є найбільш відповідним для країн з усталеними принципами розвитку ринкової економіки, а вітчизняний економічний простір і конкретна соціально-економічна ситуація, яку ми маємо сьогодні в Україні, дозволяє нам, принаймні поки що, говорити тільки про соціальне партнерство [6].

Розкриваючи це дослідження, автор не міг не звернути уваги на визначення цих двох понять. Наприклад, Н. А. Громадська відзначає, що соціальне партнерство є системою відносин між роботодавцями, працівниками й державою, які за допомоги відповідних механізмів узгоджують свої інтереси в соціально-економічній і трудовій сферах [7, с. 4]. М. О. Юрков стверджує, що соціальне партнерство є комплексним інститутом трудового права, який поєднує в собі сукупність правових норм, що регламентують колективно-правові відносини, спрямовані на забезпечення узгодження інтересів у сфері соціального забезпечення та трудових інтересів працівників і роботодавців [8; с. 423]. О. М. Ярошенко пропонує визначити соціальне партнерство як систему відносин між працівниками, роботодавцями й виконавчою владою в ході реалізації їхніх соціально-економічних прав та інтересів, спрямованої на врахування інтересів працівників і роботодавців у спосіб взаємних переговорів, консультацій тощо для досягнення та укладення сторонами угод, колективних договорів і прийняття спільних рішень [9].

Що ж до визначення поняття «соціальний діалог», то на думку О. М. Петроє «це система цілей, завдань і принципів розбудови взаємно узгоджених соціально-економічних відносин між суб'єктами, що представляють інтереси сторін соціально-трудових відносин (працівників, роботодавців і держави) на національному, галузевому, регіональному, місцевому рівні і на рівні підприємства» [10; с. 44]. Сутність соціального діалогу полягає в установленні форуму для представлення і ведення переговорів щодо погодження інтересів між окремими його учасниками. Діалог між працівниками та роботодавцями вважається однією з базових цілей соціальної політики, а тому йому присвячується багато інструментальних цілей: регу-

лювання трудових, соціально-економічних відносин, досягнення взаєморозуміння та громадянської злагоди в суспільстві тощо [10; с. 44]. З погляду Г. І. Чанишевої, соціальний діалог у сфері праці варто визначати як систему колективних трудових відносин між працівниками, роботодавцями (їх представниками), органами виконавчої влади, іншими суб'єктами цих відносин, що виникають у процесі реалізації їхніх колективних трудових прав та інтересів [11; с. 63–64].

Думку про соціальний діалог як систему колективних трудових відносин поділяють й інші науковці. Зокрема, О. А. Трюхан стверджує, що правовідносини соціального діалогу у сфері праці – це врегульовані нормами трудового права колективні трудові відносини між суб'єктами соціального діалогу, спрямовані на узгодження їхніх інтересів у регулюванні трудових і пов'язаних з ними соціально-економічних відносин, а також у вирішенні трудових спорів [6; с. 6].

На нашу думку, немає методологічної помилки, коли представники різних наукових шкіл застосовують терміни «соціальний діалог» і «соціальне партнерство» як синоніми, посилаючись на відсутність однозначного їх визначення. Автор додержується позиції з приводу тотожності цих двох понять, обґрунтовуючи це так. Законодавець фактично закріпив легальне використання цих двох понятійних категорій. Так, Указом Президента України «Про Національну раду соціального партнерства» від 27 квітня 1993 р. було затверджено Положення про раду соціального партнерства, згідно з яким Національна рада соціального партнерства була постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Президентові України, який утворювався з представників Кабінету Міністрів України, об'єднань підприємств професійних спілок для узгодженого вирішення питань, що виникають у соціально-

трудовій сфері. Вказаний Указ утратив чинність на підставі Указу «Про розвиток соціального діалогу в Україні» від 29 грудня 2005 р., де почала вживатися правова категорія «соціальний діалог», а також розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо розвитку соціального діалогу в Україні» від 1 серпня 2006 р. Також було прийнято Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010. Так, на нашу думку, сталася заміна поняття «соціальне партнерство» на «соціальний діалог», саме як синонімів.

Що цікаво, у Проекті Трудового кодексу України від 03.12.2007 у ст. 332 закріплено поняття «соціальний діалог» як «систему відносин між працівниками, роботодавцями (їх представниками), органами державної влади та органами місцевого самоврядування, спрямовану на погодження їх інтересів» [12]. А вже Проект від 22.04.2013 містить інше визначення соціального діалогу: «процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин» [13]. Так, наприклад, Проект Закону України «Про соціальне партнерство» від 10.09.2002 у ст. 1 дає визначення соціального партнерства як «системи відносин між працівниками, роботодавцями та виконавчою владою, які виступають сторонами соціального партнерства у ході реалізації їх соціально-економічних прав та інтересів, направленої на врахування інтересів працівників і роботодавців шляхом взаємних переговорів, консультацій, в досягненні та укладенні сторонами угод, колектив-

них договорів і в прийнятті спільних рішень» [14]. Тобто, фактично сталася заміна понять, але їх визначення залишилось тотожним і несе однаковий юридичний зміст. З приводу цього питання законодавець зайняв чітку позицію, з приводу того, який саме термін вживається у законодавстві нашої держави, прийнявши при цьому Закон «Про соціальний діалог в Україні», намагаючись використовувати термінологію, що відповідає законодавству західних країн та юридичній практиці МОП, тому, ми й підтримуємо позицію тотожності цих термінів.

Діалог – форма усної мови, розмова двох чи кількох осіб або мовна комунікація за допомоги обміну репліками. У переносному розумінні – переговори, вільний обмін думками. Соціальний діалог є формою врівноваження інтересів сторін соціальних відносин на шляху до підвищення рівня соціального захисту, сприяння соціальному розвитку, забезпечення соціальної стабільності в суспільстві.

Поняття «соціальний діалог» використовується у двох основних значеннях: широкому і вузькому. У широкому значенні соціальний діалог розглядається як особлива форма дискусії довкола широкого кола питань, які є предметом різних соціальних груп і суспільства в цілому. У цьому значенні соціальний діалог передбачає широкий формат учасників: на партнерській основі рівноправно беруть участь дві, три та більше сторін, причому жодна зі сторін не має переваг, не домінує з огляду на свій статус, право сильнішого не працює, а розбіжність позицій нівелюється в результаті взаємних поступок [15].

Згідно з договорами та відповідно до законодавства Європейського Союзу, терміном «соціальний діалог» описується процедура спільних консультацій соціальних партнерів на європейському рівні. Вона передбачає обговорення, спільні дії, іноді пере-

говори між європейськими соціальними партнерами, дискусії між соціальними партнерами та інституціями Європейського Союзу (ЄС). На засіданнях Європейської ради в Лаекені та Барселоні, а також на соціальних самітах, що передували цим засіданням, глави держав та урядів, соціальні партнери та Європейська комісія підкресливали роль соціального діалогу на всіх рівнях у сприянні модернізації та змінам у ЄС та країнах-кандидатах. Соціальний діалог був ініційований Європейською комісією в 1985 р., і від часу ухвалення єдиного європейського акта, що набув чинності в 1987 р., договір офіційно вимагає від комісії розвивати діалог. Роль комісії, згідно з Договором про заснування Європейського Співтовариства, полягає в «розвитку діалогу між соціальними партнерами на європейському рівні, який може, якщо обидві сторони вважатимуть це за бажане, привести до відносин, заснованих на угоді» [16; с. 376–378].

Отже, есенція соціального партнерства (діалогу) відображається через

процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень у сфері праці та соціально-трудових відносин між суб'єктами, що представляють інтереси сторін – працівників, роботодавців і держави. Як вважає МОП, «соціальний діалог – це найбільш вдалий засіб для вдосконалення життєвих умов і умов праці та встановлення соціальної справедливості» [17]. Соціальне партнерство полягає у проведенні переговорів, консультацій, обміні інформацією між соціальними партнерами, задля врівноваження спільних інтересів у соціальній та економічній сферах. Для України є важливим впровадження такого правового явища, що є ефективним чинником розповсюдження демократії та соціальної держави зокрема. На нашу думку, держава повинна сприймати не весь європейський досвід, а лише ті якості соціального діалогу (партнерства), які позитивно вплинуть на розвиток соціально-економічних відносин у контексті національних особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арсентьєва О. С.* Щодо співвідношення понять «соціальний діалог» і «соціальне партнерство» в умовах реформування трудового права України / *О. С. Арсентьєва* // Актуальні питання теорії та права: Зб. наук. пр. – 2009. – № 15. – С. 219–228.
2. *Гринберг Р. С.* Социальное партнерство: Мировой опыт и специфика. Доклад на заседании «круглого стола» Аналитического совета Фонда «Единство во имя России» 31 мая 2005 г. / *Р. С. Гринберг, Т. В. Чубарова* // <http://www.fondedin.ru/>
3. *Кодифікація* трудового законодавства України : [монографія] / *Н. М. Хуторян, О. Я. Лаврів, С. В. Вишневецька та ін.* ; За ред. д-ра юрид. наук, проф. *Н. М. Хуторян*. – Х. : вид-во «ФІНН», 2009. – 404 с.
4. *Трюхан О. А.* Організаційно-правові форми соціального діалогу у сфері праці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / *О. А. Трюхан*. – Одеса, 2006. – 20 с.
5. *Киселев И. Я.* Зарубежное трудовое право : [учебник для вузов]. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА. – М., 1998. – 123 с.
6. *Кинько Е. Н.* Институт социального партнерства в Украине: параметры состояния проблемы развития / *Е. Н. Кинько* // *Економічний простір*. – 2008. – № 14. – С. 92–99.
7. *Громадська Н. А.* Соціальний діалог як інструмент впровадження державної соціальної політики : автореф. дис. ... канд. політ. наук / *Н. А. Громадська*. – Миколаїв, 2008. – 19 с.

8. Юрков М. О. Соціальне партнерство як гарантія соціальної відповідальності роботодавців / М. О. Юрков // Актуальні проблеми права: теорія і практика: Збірник наукових праць. – № 14. – Луганськ : Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля, 2009. – С. 417–426.

9. Ярошенко О. М. Теоретичні та практичні проблеми джерел трудового права України : [монографія] / О. М. Ярошенко. – Х. : видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 211 с.

10. Петроє О. М. Соціальний діалог як інструмент формування корпоративної соціальної політики : [монографія] / О. М. Петроє. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 152 с.

11. Чанишева Г. І. Колективні трудові права за Проектом Трудового кодексу України / Г. І. Чанишева // Теоретичні та практичні проблеми реалізації прав людини у сфері праці і соціального забезпечення: [тези доп. та наук. повідомлення учасників II Міжнародної науково-практичної конференції; м. Харків, 8–9 жовтня 2010 р.] / За ред. к. ю. н., доц. В. В. Жернакова. – Х. : Кроссруд. – 2010. – С. 60–64.

12. Проект Трудового кодексу України від 03.12.2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=30947

13. Проект Трудового кодексу України від 22.04.2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46746

14. Проект Закону України «Про соціальне партнерство» від 10.09.2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2173&sk1=5

15. Соціальний діалог – польський досвід // Матеріал «круглого столу» «Законодавче закріплення основ ведення соціального діалогу в Україні», м. Київ, 11 травня 2006 р. – Режим доступу : http://www.declaration.kiev.ua/index.php?option=com_content&id=0&Itemid=181&limitstart=18

16. Глосарій із трудового права та соціально-трудова відносин (з посиланням на досвід Європейського Союзу). МОП: Наукове видання / За заг. ред. Д. Арріго, Д. Касале ; Перекл. з англ. Тімачова С. М.; Наук. ред. укр. вид. Приходько С. Г. – К. : Видавничий дім «Стилос», 2006. – 431 с.

17. *Social Dialogue: all partners for decent work* // International Labor Office. – Geneva. – 2007.

Коляда М. О. Співвідношення понять «соціальне партнерство» і «соціальний діалог» у трудовому праві: теорія та практика

У статті з'ясовано співвідношення понять «соціальне партнерство» і «соціальний діалог», нормативно-правову основу правового регулювання цих понять, досліджено проблематику та значення цієї теми.

Ключові слова: соціальне партнерство, соціальний діалог.

Коляда М. А. Соотношение понятий «социальное партнерство» и «социальный диалог» в трудовом праве: теория и практика

В статье изучены соотношение понятий «социальное партнерство» и «социальный диалог», а также нормативно-правовая основа правового регулирования данных терминов, исследована проблематика и значения рассматриваемой темы.

Ключевые слова: социальное партнерство, социальный диалог.

Kolyada M. Correlation of concepts «social partnership» and «social dialogue» in labor law: theory and practice

The article found correlation between «social partnership» and «social dialogue», legal basis of legal regulation of these concepts, explored issue and value of the topic.

Key words: social partnership, social dialogue.